

ԱԼԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԱՀԱՎԱՏԱԿԱՆ ԶՐՈՒՅՑՆԵՐՈՒՄ

ՀԱՍՄԻԿ ԳԱԼՍՑԱՆ

Հայ ժողովրդական հավատալիքներից և սնահավատական գրույցներից մեզ հայտնի է չար ոգիների մի տեսակ, որոնց գործողություններն ուղղված են ծննդկանի և նորածնի դեմ¹: Նրանց էին վերագրվում ծննդկանի մահը, նորածինների զանազան հիվանդությունները, մասնավորապես՝ հանկարծամահությունը:

Աշխարհի գրեթե բոլոր ժողովուրդները, իրենց կրոնին զուգահեռ, ունեն հավատալիքների համակարգ, որը «իրենից ներկայացնում է ստորին կարգի առասպելաբանություն. այն հանդես է գալիս հոգու հավատքի ու մեռելների պաշտամունքի, ֆիզիկական երևույթների, բնության առարկաների պաշտամունքի ու առասպելաբանական ըմբռումների, դևերի հավատքի և դյութապաշտության մեջ»²: Մեր ժողովուրդը, դարեր շարունակ ապրելով քրիստոնյա և այլակրոն տարբեր ժողովուրդների հարևանությամբ, անշուշտ, կրել է որոշակի ազդեցություն նաև ժողովրդական հավատալիքների առումով: Այս է պատճառը, որ վերջիններիս շուրջ հյուսված սնահավատական գրույցների զուգահեռները հաճախ տեսնում ենք հարևան և հնդեվրոպական այլ ժողովուրդների գրավոր ու բանավոր ավանդության մեջ:

Ծննդկանի ու նորածնի՝ չար ոգիների ազդեցությանը ենթարկվելու հավատալիքային հիմքի վրա էլ ձևավորվել են զանազան առասպելական պատկերացումներ, գրույցներ, ծիսահմայական արարողություններ ու արգելքներ, որոնց կիրառությամբ ջանացել են ծննդաբերության ցավերից թուլացած ծննդկանին և մանավանդ թույլ ու անօգնական նորածնին գերծ պահել նրանց սպառնացող զանազան վտանգներից ու հիվանդություններից³:

Ժողովրդի պատկերացմամբ՝ չարքերով ու դևերով էր լցված հատկապես հղի և ծննդաբերող կնոջ շրջապատը: Ծնունդն ընդունող բժիշկմանկաբարձների դերը ստանձնում էին տգետ պատավները (տատմայրեր, դայակներ և այլք), որոնք շատ հաճախ դառնում էին ծննդկանների և նորածինների մահվան պատճառ՝ այդ դժբախտությունը վերագրելով տարատեսակ չարքերի: Հայ պատմիչների երկերում, ախթարքներում, ժողովրդական աղոթքներում, հեքիաթներում, բանահյուսական ու ազգագրական գրավոր աղբյուրներում և բանավոր ավանդության մեջ

¹ Տե՛ս **Մ. Աբեղյան**, Երկեր, հ. Է, Եր., 1975, էջ 95:

² Նույն տեղում, էջ 13:

³ Տե՛ս **Մ. Հարությունյան**, Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներ, Եր., 2006, էջ 302:

պահպանվել են բազմաթիվ տեղեկություններ այդ ոգիների, նրանցից զգուշանալու, պաշտպանվելու, նրանցից սպասվող վնասներն ու հիվանդությունները հաղթահարելու միջոցների ու եղանակների մասին: «Չիլ ու Քեուե» (Չարսանճագ), «Չօբանա նաղլը» (Մեղրի) և այլ հեքիաթներում «բարի ոգիների կողքին հայերը ճանաչում էին նաև չար ոգիներին՝ սատանաներին, որոնց համարում էին տարբեր հիվանդությունների հարուցիչ: Անսալով սատանայի աղաչանքին («Ի սեր աստծու աղ քարը վիր պատեր, ինձ ազադէր»)՝ չոբանը նրան հանում է քարի տակից: Ի նշան երախտագիտության՝ սատանան չոբանին օժտում է ամենաձանր հիվանդությունները բուժելու մենաշնորհով: Մատանան մտնում է թագավորի որդու (դստեր) փորը: Թագավորը դիմում է աշխարհի լավագույն բժիշկների օգնությանը, բայց՝ ապարդյուն: Միայն «հայտնի հեքիաթ» դարձած չոբանն է կարողանում «ալուզի» (հիվանդության) «հախիցը գալ»: Ապաքինումը կատարվում է ծիսահմայական բժշկության մեջ հայտնի խաչակնքված ջրի մաքրագործող գորությամբ»⁴:

Խոսելով ալերի մասին՝ Ալիշանը տալիս է հետևյալ բացատրությունը. «Որպես հասարակ բառ «ալք»-ը նշանակում է «անդունդների նման խոր տեղեր»⁵ և հնչմամբ նման է գոթերի, գերմանացիների և նրանց համալեզուների Hell բառին, որ նշանակում է «դժոխք»: Հյուսիս-ցիների դժոխքի դիցուհին էլ էր կոչվում Հել՝ համապատասխան ալերի բնակության վայրերին»⁶:

Ալերի առաջացման մասին Ջավախքում կանայք պատմում էին հետևյալ առասպելը. «Աստված օր Աթամին ստեղծեց, անոր ընկեր ա Ալին ստեղծեց: Ասիկ հրեղեն էր, միաչքանի: Աթամ մարմնեղեն, Ալը հրեղեն, հեչ իրար չէին սազե, ատոր համար ա Աթամը հեչ չէր սիրե Ալին: Աստված տեսավ, օր Ալ չկրցավ ընկերութեն էնե Աթամին հետ, Եվային ստեղծեց: Ատ վախտվանից Ալը դյուշման ընկավ Եվային ու անոր ջնսին»⁷:

Տարբեր ժողովուրդների հավատալիքներում «ալ» ոգին հանդես է գալիս հետևյալ նույնարմատ անուններով՝ ալբաստի (տաջիկներ), ալ նաբ (լեզգիներ), ալի (վրացիներ), ալա ժեն (թալիշներ), հալ (ուդիներ), ալք (քրդեր), ալմազի (ինգուշներ, չեչեններ), ալմաս (մոնղոլական ժողովուրդներ), ալբաստ, ալվաստի (Կազանի, Ղրիմի թաթարներ, բաշկիրներ, ուզբեկներ) և այլն⁸:

Աբեղյանի կարծիքով, հայկական ալերը պատկանում են ոգիների

⁴ Թ. **Հայրապետյան**, Բուժման ծիսահմայական և կենսաֆիզիկական ցուցիչները հայ ժողովրդական հեքիաթներում // Պատմա-բանասիրական հանդես, № 2 (172), Եր., 2006, էջ 169:

⁵ **Հր. Աճառյան**, Հայերեն արմատական բառարան(այսուհետ՝ ՀԱԲ), Ա հատոր, Եր., 1971, էջ 96:

⁶ **Ղ. Ալիշան**, Հայոց հին հավատքը կամ հեթանոսական կրոնը, Եր., 2002, էջ 116:

⁷ **Ե. Լալայան**, Երկեր, հ. 1, Եր., 1983, էջ 236:

⁸ Տե՛ս **Басилов В. Н.** Албасты // "Мифы народов мира". Энциклопедия. Том 1, М., 1987, էջ 58, **Բեհրուզ Մոհամմադ Ռուդրարաքի Քելարի**, Գալեշների ժողովրդական հավատալիքները, պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության սեղմագիր, Եր., 2012, էջ 16:

այն տեսակին, որոնցից են հռոմեական ստրիկներն ու սիլվանները: Նրանցից պաշտպանվելու միջոցները մեծ մասամբ նույնն են կայծակի խորհրդանիշներ և այնպիսի առարկաներ, որոնք դիվահալած գորուջուն ունեն⁹:

Հայաստանի ազգագրական տարբեր շրջաններում գործածում էին զանազան միջոցներ ու հնարքներ՝ ծննդկանին ու նորածնին չար ոգիներից պաշտպանելու համար: Համատարած բնույթ էր կրում ծննդկանի բարձի տակ Նարեկի¹⁰, Ավետարանների¹¹, Կիպրիանոսի¹², նշխարքի կամ հացի և տարբեր հմայիլների, ծննդկանի մոտ և նրա սենյակում չարահալած հատկանիշ ունեցող տարատեսակ իրերի (խաչերկաթ, շղթա, պարան, բանալի, պողպատե մատանի, սանդեքք, ճրագ, խոզի մագ, հրացան, սոխ, սխտոր, աղ, մոխիր, ածուխ) և սուր ծակող ու կտրող մետաղյա առարկաների (դանակ, դաշույն, շամփուր, ակիշ, շիշ, ասեղ, մկրատ, քորոց և այլն) առկայությունը: «Մետաղյա, հատկապես երկաթյա իրերը օժտված էին գերբնական, վերերկրային հատկություններով, դառնում էին յուրահատուկ պահպանակներ, չարխափան միջոցներ, սրբագործված առարկաներ ու ծիսական որոշակի արարողությունների օբյեկտներ»¹³:

Աճառյանը ալերի հիմնական գործառույթը ներկայացնում է հետևյալ կերպ. «Տղացկաններուն սիրտն ու թոքը կը փրցնեն, նորածինները կը հոշոտեն, իսկ երիտասարդները կչարչարեն՝ անոնց քնած ժամանակ վրանին նստելով ու խեղդելով»¹⁴:

Շիրակում պատմվում էր հետևյալ գրույցը. «Աբոյի մոտիկ հարևանի հարսը նոր ծննդկան է եղել, գլխի տակը «համայիլ» ու «Կիպրիանոս» չեն դրել. տան մարդիկն էլ իրանց գործով զբաղված լինելով՝ «ղնն եկել նրա ջիկեարը (լեարդը) տարել է և նա իսկույն ավանդել է հոգին: Այժմ այդ լացն ու թացը նորա մահվան տխուր ողբերգակն է, որ կատարում են նրա ցավակից ազգականներն ու բարեկամները»¹⁵:

Ըստ սնահավատական գրույցներում առկա հավատալիքների՝ ալերից պաշտպանվելու միջոց էր համարվում նաև այն ընտանիքների անդամների կամ նրանց տներից տարատեսակ իրերի ներկայությունը ծննդաբերության ժամանակ, որոնք իբր թե ալ են բռնել և բաց թողել, փոխարենը ստացել այլևս իրենց տանը չմոտենալու երդում: Այսպիսի

⁹ Տե՛ս **Մ. Աբեղյան**, նշվ. աշխ., էջ 96:

¹⁰ Տե՛ս **Ա. Աթայեան**, Մալմաստ, Նոր Ջուղա, 1906, էջ 103:

¹¹ Տե՛ս **Լ. Մինասեան**, Գիղական բառ ու բան, Փերիա գաւառ, Նոր Ջուղա, 1998, էջ 233:

¹² Տե՛ս **Աղ. Մխիթարեանց**, Փշրանք Շիրակի ամբարներից, Էմինեան ազգագրական ժողովածու (այսուհետ՝ ԷԱԺ), հ. Ա, Մոսկուա-Ալեքսանդրապոլ, 1901, էջ 195:

¹³ **Գ. Աղանյան**, Երկաթը և երկաթագործական առարկաները հայ ժողովրդական հավատալիքներում, Գիտական աշխատություններ, հ. VII, Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն, Գյումրի, 2004, էջ 65:

¹⁴ **Հր. Աճառեան**, Հայերեն գաւառական բառարան (այսուհետ՝ ՀԳԲ), ԷԱԺ, հ. Թ, Թիֆլիս, 1913, էջ 53:

¹⁵ ԷԱԺ, հ. Ա, էջ 195-196:

մի գրույց էր պատմվում Ակնում՝ Քեչյանների գերդաստանի մասին. «Մի վերի թաղն Քեչեաններէն քաջասիրտ անձ մի, ի լեառն, Ալին հանդիպելով, որոյ ձեռքը տղացկանի սիրտ մի կայ եղեր՝ մարտնչած է հետն, և Ալն խոստացած է բնաւ Քեչեանի տունն ոտք չկոխել. և եթէ տղացկանի մի տունն Քեչեանի տնէն գիրք, բնեռ, մկրատ կամ այլ իր մը գտնուի՝ այն տունն չի մտնել: Ուստի այս ավանդութեան համեմատ, այժմ իսկ Քեչեանց տունէն գիրք և այլն տանելով՝ ծննդաբերին անկողնոյ և բարձին ներքև կը դնեն կամ տղացկանն իւր վրա կը պահէ մինչև 40 օր, զի վտանգն 40 օրուան մեջ է եղեր»¹⁶:

Ալ բռնած և հպատակեցրած տները կոչվել են «ալի օջախ»¹⁷: Հաճախ «ալի օջախից» կանանց էին հրավիրում ծննդաբերությանը ներկա գտնվելու: Նրանք իրենց տնից հետները տանում էին մոխիր, հաց, աղ: Մոխիրն ու հացը դնում էին ծննդկանի բարձի տակ, իսկ աղից մի քիչ ցանում էին դռան շեմին, լցնում էին հոսող ջրի մեջ, մի բուռ էլ կրակի մեջ: Եթէ ճայթոցով վառվեր, նշանակում էր, որ ծնունդը հեշտ է անցնելու, իսկ եթէ անձայն՝ գործի էին դնում իրենց հնարքներն ու միջոցները՝ ծննդկանին օգնելու համար¹⁸:

Ալի հավատալիքը տարածված էր Ակնում, Արաբկիրում, Բաբերդում, Շիրակում, Երևանում, Խարբերդում, Ղարաբաղում, Կեսարիայում, Նոր Բայազետում, Բալուում, Շուլավերում, Քղիում, Ջավախքում, Սեբաստիայում և Մալաթիայի գրեթե բոլոր գավառներում: Ըստ ժողովրդական պատկերացումների՝ ավերը¹⁹ հիմնականում իգական ոգիներ են՝ կեսկենդանական, կեսմարդկային, փրչոտ և թավ կերպարանքով: Նրանք սովորաբար նկարագրվում են օձե մազերով (գորգոնների նման)²⁰, հրեղեն աչքերով և պղնձե մագիլներով, երկաթե ատամներով և վարազի ժանիքներով²¹: Սեբաստիայում ալին պատկերացնում էին «չարատեսիլ, երիթացած, գոս ու փոս այտերով, կարմիր, երկայն, օձագալար մազերով, ոսկրուտ, ջլապինդ ձեռքի մատները զինված պողպատյա սուր եղունգներով, երկայն, խոշոր ծիծերը ուսը նետած: Տղացկաններու կոկորդը սեղմելով, ճիկերը կը քաշէ հանէ և կը տանի ձագերուն, որոնք պզի - պզի աղաղակելով ուտելիք կուզեն»²²: Հ. Ճըլճըլյանի վկայությամբ՝ «ուրիշ կին մ'ալ կը պատմէ թէ իր դրդաձգանութեան ատեն արև որթի մը կերպարանքով ներս մտեր է, բայց տնեցիք անմիջապէս հասկանալով՝ փայտերով վրան վազեր ու դուրս վռնտեր են»:

¹⁶ Յ. Ճանիկեան, Հնութիւնք Ակնայ, Թիֆլիս, 1895, էջ 154:

¹⁷ «Բիւրակն», 1899, թիւ 31-32, էջ 488-489:

¹⁸ Տէ ու «Բիւրակն», 1898, թիւ 34, էջ 616-617:

¹⁹ Ալին տրվում է նաև ալիպուճակ, ալապուճակ (Պոլիս), ալապուճուկ, ալիպառավ (Միվրիհիսար), ալայիմ հոմանիշները, որոնք նույնպես վկայում են տվյալ ոգու իգականության մասին:

²⁰ Տէ ու Մո. Մալխասեանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հ. 1, Եր., 1944, էջ 19:

²¹ Տէ ու Մ. Աբեղյան, նշվ. աշխ., էջ 95:

²² Տէ ու Կ. Գաբրիկյան, Բառգիրք սեբաստահայ գավառալեզվի, Երուսաղեմ, 1952, էջ 369:

«Թեպետ բան չըրաւ, կըսէ, ինծի, սակայն թառն աման չթողուց վար թափեց, պըզտիկ թասերնիս այն ատեն ծռելով՝ դեռ շտկել տուած չենք, եթե ուզես, կը ցուցընեն քեզի»²³:

Իրանական որոշ էթնիկ խմբերի (լաքեր, Բախթիարներ, լուրեր, գալէշներ) հնագույն պատկերացումներում նույնպես ալերն ունեն նույն գործառույթը և կին կամ պառավ հիշեցնող հետևյալ պատկերը՝ խառնիխուռն, գզգզված մազեր, սուր ժանիքներ, պղնձե ճիրաններ, կախված ծծեր, կավե քիթ, հրեղեն աչքեր և ահռելի մեծ սապատ, որի վրա կրում է ծննդկանի արյունապատ լյարդը²⁴:

Ծննդկանին և մանկանը վնասող այս ոգիներին եզդիները նույնպես «ալք» են կոչում: Նրանց պատկերացմամբ էլ այլ բարձրահասակ է, բարակ մեջք ունի, գլուխը փոքր է, ոտքերի և ձեռքերի մատները՝ երկար, մարմինը՝ մագոտ²⁵:

Այլ բազմաթիվ ընդհանրություններ ունի լեզգիների ավիաբի հետ, որը սպանում է ծննդկաններին՝ հանելով նրանց փորոտիքը²⁶:

Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներում, մասնավորապես՝ ալի և թաղայի չար ներգործությունից պաշտպանվելու աղոթքներում ներկայացվում են ոչ միայն ալի զարհուրելի արտաքինն ու կերպարը, այլև նրա գործառույթը իբրև ծննդկանին ու նորածնին վնասող ոգի: Միայն այս տիպի աղոթքներում է, որ այլ հանդես է գալիս իբրև տղամարդ՝ «այր մի»²⁷: Այստեղ ալի դեմ պայքարողները տարբեր սրբեր կամ հրեշտակներ են, որոնք հանդես են գալիս եղյակ ձիավորների տեսքով: Նրանք շտապում են օգնել ծննդկանին և պաշտպանել նրանց չար ոգիների ներգործությունից:

Սրբերից բացի, որպես փրկարար հանդես է գալիս Մարիամ Աստվածածինը: Ըստ Ա. Իսրայելյանի՝ «Խոսքի մոզական ուժը կիրառվում էր մարդու համար վտանգավոր պահերին, սովյալ դեպքում՝ ծննդաբերության ժամանակ: Կնոջ իսկական անունը չտալով՝ պաշտպանում էին նրան չարերի ներգործությունից: Այս եղանակով չարքերին խաբելու և նրանց չարագործությունները խափանելու նպատակով հայերը երեխային կոչում էին նաև թուրքի անունով կամ տղային՝ աղջկա անունով՝ առավել ևս, որ ընդունված էր կարծել, թե աղջիկներին չարքերը չեն սպառնում ոչնչացնել»²⁸:

Ապարանում ծննդկանի անվան փոխարեն տալիս էին Աստվա-

²³ «Բիրակն», 1898, թիւ 28, էջ 525:

²⁴ Տե՛ս **Մոհամադեզա Շահբասի**, Բախթիարներ: Ծեսեր, հավատալիքներ, կենցաղավարություն, պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության սեղմագիր, Եր., 2012, էջ 10:

²⁵ Տե՛ս **Ամինե Ավդալ**, Եզդի քրդերի հավատալիքները, Եր., 2006, էջ 45:

²⁶ Տե՛ս **Բեհրուզ Մոհամադ Ռուդբարաքի Քելարի**, նշվ. աշխ., էջ 16:

²⁷ **Ս. Հարությունյան**, նշվ. աշխ., էջ 130:

²⁸ **Ա. Իսրայելյան**, Խոսքի մոզական ուժը // Շնորհի վերուստ, Առասպել, ծես և պատմություն, Հոդվածների ժողովածու նվիրված Ս. Հարությունյանի 80-ամյակին, Եր., 2008, էջ 164-165:

ծածնի անունը՝ «Մայրամ, մը վախենա», և Աստծո կամ Քրիստոսի անունը տալով՝ աղոթում:

Ջավախքում կանայք հալածում էին ալերին Հիսուս Քրիստոս անունը տալով: Այս մասին պատմում են հետևյալը. «Քրիստոս էրթցած վախտը մե ճվճվոցմ՝ կիմանա, մոտենա կանչե օր՝ ալ է, բռնե կըսե կը թը դուք ինչի՛ մտնիք կը ծննդկանների փորը, անոնց ու տոնց ջիգարը կուտե ք: Այը ոտքը գըյնի, կաղաչե կը թը ինայե, մեմ՝ ա չեմ էնե: Քրիստոսը չի օղորմանա: Ասոր մարը գուգա աղաչե կը թը՝ իմ մենծ տղիս բաց թող, ուր օր քու անունտ տան, մենք ոտքը չը դնենք: Շատ օր կաղաչե, Քրիստոս ա թողնե կը»²⁹:

Ժողովրդական գրույցներում հատկապես տարածված է չարերին խաչակնքելով հալածելու մոտիվը, օրինակ՝ Ատաբազարում «Այք շատ անգամ խաչակնքելով կը հալածուին»³⁰: Չարահալած մի աղոթքում ասվում է. «Եւ ապա իմացեալ կուսին, եթէ դիւական էր բանն, եհան գնշան Խաչին ի վերայ մարմնոյ իւրոյ, եւ կնքեաց զանձն: Եւ դեւն հալածեցաւ եւ աներեւոյթ եղեւ ահիւ եւ դողութեամբ եւ գնաց առ Կիպրիանոս: Եւ Կիպրիանոս ասէ ցղեւն. «Ձի՛նչ իցէ, զի երկիւղիւ դողաս եւ սասանիս»: Ասէ դեւն. «Տեսի գնշան Խաչին եւ երկիւղիւ դողամ եւ սասանիմ»³¹:

Վայոց ձորում ծննդկանի գլխին տղամարդու (կնքահոր) գլխարկ էին դնում, որպեսզի չարերը կարծեն, թե տղամարդ է և հեռանան³², նաև ալերի ուշադրությունը գրավելու և նրանց ծննդկանի մոտից դուրս հանելու համար սկսում էին դափ ու զուռնա նվագել³³ (թմբուկի ձայնը չարահալած նշանակություն ունի):

Երբ երկունքի ցավը խիստ էր լինում, և կինը դժվար էր ծննդաբերում, Բուլանըխում հրացան էին արձակում երդիկից կամ «ողջախոհ մի մարդու»³⁴ խոնջան (վարտիքի կամ շավարի կապ)³⁵ տանում, ցույց էին տալիս երկնող կնոջը»³⁶, և երեխան հեշտությամբ ծնվում էր: Ապարանցի կանայք ծննդկանի փեշերի վրա գարի էին լցնում, սպիտակ ձի բերում, որ գարին տեսնի, խրիսնջա, չարերը հեռանան: Հրացան էին արձակում «թունդրան ակնից», որ չարերը դուրս փախչեն (տան մեջ թոնրի ակը չարերի բնակարան էր համարվում): Ծննդկանի անկողնու չորսքոլորը պատում էին պարանով, որպեսզի չարերը տեղ չունենան մոտենա-

²⁹ Ե. Լալայան, Երկեր, հ. 1, էջ 236:

³⁰ «Բիրական», 1899, թիւ 5, էջ 70:

³¹ «Դարձ Կիպրիանոսի Հայրապետին», Կիպրիանոս, Մալաթիայի Ս. Աստվածածին եկեղեցի, Եր., 2004, էջ 62-63:

³² Տե՛ս Ե. Լալայան, Վայոց ձոր // Ազգագրական հանդես (այսուհետ՝ ԱՀ), գ. XIV, № 2, Թիֆլիս, 1906, էջ 136:

³³ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 137:

³⁴ «Այնպիսի մարդու, որու բարոյականությունը երբեք կասկածելի եղած չէ, և ինչպես ժողովուրդը կասէ՝ «խոնջան վըր հարամի չէ արձակուած», այսինքն իւր անկողնից գատ ուրիշը չէ գիտցած» (Բենսէ, Բուլանըխ կամ Հարք գաւառ // ԱՀ, գ. Ե, № 1, Թիֆլիս, 1899, էջ 123):

³⁵ Տե՛ս Ստ. Մալխասեանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հ. 2, Եր., 1944, էջ 283:

³⁶ ՀԱԲ, հ. 3, Եր., 1972, էջ 64:

լու (ծննդականի շուրջը պարանով պատելով, գիծ գծելով՝ պառավները ծննդականին գատում էին ներկաներից ու ալքեր-չարքերից, այն է թե՛ ներսի ու դրսի տարանջատում էր կատարվում: Շրջանի ներսը համարվում էր անաղարտ տարածք)³⁷: Ծննդականի «ականջների ներս գնալը» լյարդը դուրս քաշելու նշան է, ուստի արգելելու համար տատմայրերն էլ ծննդականի ականջներից էին քաշում: Ծննդականի գլխի վրա՝ օդում, թրով հարվածներ էին անում և վագում առվի ջրի երեսին խփում, քանի որ իբր ծննդականից հանած լյարդը ալերը տանում են առվի մեջ լվանալու³⁸:

Գողանալով ծննդականի օրգանները՝ սիրտը, լյարդը, թոքերը, ըստ հին պատկերացումների, ալերը փորձում էին հնարավորինս արագ հեռանալ ծննդականից ու հատել-անցնել առաջին հանդիպած ջրային արգելքը, սահմանը՝ առվակ, գետակ, որից հետո ծննդականին փրկել այլևս հնարավոր չէր (ջուրը հանդիսանում է սահման այս և այն աշխարհների, կյանքի ու մահվան միջև):

Իգմիտի գավառի Արմաշ գյուղում ծննդյան պահը «անչարահալած անցկացնելու նպատակով գետնին եռանկյունաձև խրում էին նախօրոք պատրաստված երեք հաստ մեծ մեխ, որոնք իրար էին միացնում կապույտ մետաքսյա ժապավենով, որն էլ ծածկում էին վարդի փշոտ թփերով: Կինը նստում էր եռանկյունու մեջ՝ դեմքով դեպի եռանկյան մի կողմը, որից հետո հեշտությամբ ազատվում էր»³⁹:

Շիրակում, ալքերի գործառույթը վերագրելով դներին, պատմում են հետևյալ գրույցը. «Լուսահոգի տիրացու Մարգարը դների հետ շատ էր դռնուշմիշ էղել, նստել կայնել: Մեկ հեղըմ, ըսավ, դների հետ նստել խորաթա կենեինք, մեկ էլ տեսանք մեկ պզտի սև դևըմ ջիկյարը ձեռք բռնած էկավ մեկելոնց պատմեց թե՛ չիտեմ ում հարսը թագա ծննդական է էղել, ինքը գնացել ջիկյարը գողցել բերել է: Մեկ էլ դներն ըսել են, թե տղին ընչի չգողցար բերիր. Դե գնա էս ինչ դևի պզտի տղեն տար էնոր տեղը դիր՝ էնիկ առ արի... էլ չի կայնել, էն սհաթին գնացել մեկ ցուցանքըմ (հրեշ) տարել էնոր տեղն է դրել⁴⁰ ու էն տղին բերել տվել է իրանց գլխավորին»⁴¹:

Աստապատում նույնպես հավատում էին, որ «չարունքը իսանի

³⁷ Այս երևույթը բնորոշ է շատ ժողովուրդների հավատալիքներին, օրինակ՝ իրանական ցեղերից բախթիարների մոտ ծննդաբերության ժամանակ մոր և երեխայի շուրջը մի վերիս (հատուկ պարան է, որը հյուսում էին Բախթիարի կանայք) են կապում, որպեսզի ալերը երեխային չփոխեն (տե՛ս **Մոհամմադեզա Շահբասի**, նշվ. աշխ., էջ 11):

³⁸ Տե՛ս **Գ. սրկ. Յովսէփեանց**, Փշրանքներ ժողովրդական բանահիւսութիւնից, ժողովրդավարական նիւթեր, գ. Գ, Թիֆլիս, 1892, էջ 64:

³⁹ **Վ. Բոդյան**, Հողաբերքի ու տղաբերքի պաշտամունքը հայոց մեջ, թեկնածուական ատենախոսություն, Եր., 1947, էջ 234:

⁴⁰ «Սկովտիայի (Շոտլանդիա) ժողովրդական հավատալիքներում օղի ոգիները (elfe) «յաճախ կը գողնան մարդոց գաւակները, և անոնց տեղ կը դնեն իրենց ծնածները: Խաբէութիւնն իմանալու համար, կասկածելի ծագում ունեցող պզտիկը վառ կրակի վրայ կը բռնեն, եթէ փոխանակութիւնն իրօք տեղի ունեցած է, փոքրիկ օտարը սուր ճիչեր արձակելով պիտի անհետի ծխանն ի վեր, ու ոգիները անկէ պիտի վայրաբերեն բուն մանուկը» («Բիւրակն», 1900, թիւ 32, էջ 490):

⁴¹ ԷԱԺ, հ. Ա, էջ 170:

ըրիսեն (երեխա) կը փոխեն, իրանցը կը դնեն տեղումը: Ռուստամ ամոնց մի ըրիսայ ունին, սիրուն, նախշուն ըրիսայ: Էդ ըրիսեն ճրգտեց, ճրգտեց մեռավ: Կասին թե՛ ըրիսեն փոխել ան՝ իրանց ըրիսեն բերել, դրել, էն՝ տարել: Ըրիսեն դրան թունդրան մեջ՝ սընդուումը. Թունդրան ակեն ասան՝ Ձերը տարեք, մերը բերեք: Որ չտարան, ըրիսեն բերան, դենը հանան դրան քշեքումը. Մին թայն էլ թիթեն⁴² լցրան՝ քաշան. Մին հետ էլ ոսկոռով քաշան, մին հետ էլ կատուի բալով (ձագ),- էլի ճար չէլավ: Տարան գերեզմաննին, օխտը ադըմ փոխան ըրիսից. Թե ըրիսեն լացավ, կասեն՝ «մերն ա». Թե չը լացավ՝ «չի ապրիլ»: Ռուստամ ամոնց ըրիսեն չը լացավ- մեռավ»⁴³:

Բնիկ արաբկիրցիները պատմում են, թե իբր 1910-ականներին Կուզիկյանների գերդաստանում այլ մի անգամ փոխում է իր երեխան սրանց նորածնի հետ: Այս երեխային Կուզիկյանները մեծացնում են ծննդկանի կաթով: Այժմ այդ երեխան ապրում է Ամերիկայում և «ալի ու ճինի նման խորամանկ է ու կարճահասակ»⁴⁴: Ջավախքում հավատալով, թե «չարերն անկունք երեխաներին փոխում են իրենց նիհար որդիների հետ, աշխատում են կնունքը կարելվույն չափ շուտ կատարել»⁴⁵:

Չարքերի կողմից մարդու նորածին զավակին գողանալու և տեղը իրենց որդիներից մեկին դնելու մոտիվը մեզ հայտնի է դեռ Մ. Խորենացու «Հայոց պատմությունից»: Խոսելով Արտաշես արքայի որդի Արտավազդի մասին՝ Պատմահայրը գրում է, որ «ոմանք ասում են, թե հենց սրա (Արտավազդի) ծնվելու ժամանակ մի պատահար է եղել և կարծում են, թե Աժդահակի⁴⁶ սերունդից կանայք նրան կախարդել են, որի պատճառով Արտաշեսը նրանց շատ չարչարեց: Այդ մասին նույն երգիչներն առասպելի մեջ այսպես են ասում. «Վիշապագունները մանուկ Արտավազդին գողացան և տեղը դրին դև»⁴⁷:

Հայ ժողովրդական սնահավատական գրույցներում շատ տարածված է մարդու կողմից սատանաներին ասեղի, մախաթի կամ քորոցի միջոցով բռնելու և իրենց ծառայեցնելու սյուժեն⁴⁸: Որոշ ազգագրական շրջաններում ալերի մասին նույնպես պատմվում են նույն սյուժեով գրույցներ: Շապին-Գարահիսարում, Սեբաստիայում ժողովրդի մեջ տարածված էր այն պատկերացումը, թե ով ալ բռնի, նրա տունը կհարստանա, կառատանա. «Երբ էրիկմարդ մը բռնե գանի ու օձիքը

⁴² Վառելու նպատակով սարերից, արտավայրերից հավաքած անասունների չոր գումաղը:

⁴³ **Տ. Նավասարդեանց**, նշվ. աշխ., էջ 31:

⁴⁴ **Վ. Բոյան**, նշվ. աշխ., էջ 221:

⁴⁵ **Ե. Լալայեան**, Ջավախք // ԱՀ, գ. Ա, էջ 269:

⁴⁶ «Աժդահակի սերունդները վիշապագուններ էին, որովհետև Աժդահակ մեր լեզվով նշանակում է վիշապ» (**Մ. Խորենացի**, Պատմություն Հայոց, Եր., 1968, էջ 118):

⁴⁷ **Մ. Խորենացի**, նշվ. աշխ., էջ 195:

⁴⁸ Այս մասին մանրամասն տե՛ս **Հ. Գալստյան**, Սատանան հայ ժողովրդական սնահավատական գրույցներում, Գիտական աշխատություններ, հ. XIV, Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն, Եր., 2011, էջ 92-105:

մեծ ասեղ մը խոթե, չի կրնար այլևս փախչիլ և տնական գործերը ամենայն արագությամբ կկատարե, երբ խմոր գնտե, տաշտին խմորը չի հատնիր, մինչև որ տանտիկինը «Հերիք է» չըսե»⁴⁹: Նիկոպոլիսում պատմվող գրույցներից մեկի համաձայն՝ ալին, որին գերի են դարձրել, խմոր են շաղել տվել և օրերով, ամիսներով այդ խմոր «հաց են եփեր ու չի հատեր»: Մինչև որ մի անձանոթի հանդիպելիս օձիքի ասեղը հանել է տվել ու անհետացել, իսկ խմորն ու հացը մոխիր են դարձել⁵⁰:

Ժամանակին Պարտիզակ գյուղում մի պառավ ճանապարհին մի սիրուն աղջիկ է գտնում, որը լաց լինելով ասում էր. «Իմ մամաս տրեհա ճիկեար չի բերավ»: Պառավը խղճում է աղջկան ու տանում իր տուն: Մի գիշեր ալը գալիս է և պառավի դուռը թակելով՝ պահանջում իր աղջկան: Ալի կինը բարկանում է, երբ տեսնում է, որ գեղեցկության համար աղջկա ճակատի մազերը կտրել են: Չայրանում է ալը և ասում. «Ձեզի գեշ բան չեմ ըսեր, մինակ ասկե ետքը ձեր տանը մեջ հողե սաղ աման չի ըլլա»⁵¹: Եվ պատմում են, որ այդ տանը տարիներ շարունակ ամանեղենը ճաքած ու ջարդված է եղել. այդ գերդաստանը հայտնի էր Պարտիզակում⁵²:

Մալաթիայում հավատում էին, որ «Ալին տունեն ներս մտնելուն եթե ձեռքի երկաթը գետին ձգվեր, Ալը ինքզինքը ցույց կուտար բարի էակի կերպարանքով և ետ այնու կը լիներ տունին գերին, ստրուկը, պահապան հրեշտակը, թե շատ անգամներ նա կերթար օտար քաղաք, կաշխատեր որպես մարդ և քիչ ատենեն ետ կուգար հարստությունով: Ալեան ընտանիք մը կար, կը պատմեին, թե մեծ մայրերնին ալ մը բռնած էր այդպես և անոր բերած բարիքներով կապրեին»⁵³: «Բայց հագար էրնէկ այդ Ալքը բռնուած տանը: «Եղէն թող լըլեն՝ մերդէն թող խմեն»: Անոր ձեռքը դրած բարին (ուտելիքներ) ալ հատնում չունենար օր»⁵⁴:

Կեսարիայի Մունճուսուն գյուղում ալը պատկերացվում է որպես մի դեռատի հարս, որը, ճնշելով ծննդկանին, հանում է վերջինիս թոքը, գցում ջրի մեջ և սպանում նրան: Եթե այդ միջոցին ծննդկանին հաջողվի կծել ալի մատը, ապա վերջինիս կհպատակեցնի իրեն և կչեզոքացնի ալից սպասվող վտանգը: Ալին հաղթած ծննդկանի տնից ձեռք բերված լաթի կտորը, դնելով այլ ծննդկանների բարձի տակ, հնագույն պատկերացումների համաձայն, կարելի էր խուսափել ալից սպասվող չար ներգործությունից⁵⁵:

Մարզվանում մի ծերունի հանդիպում է ալին, որը գնում էր ծննդկանի թոքը ջրի մեջ լվանալու: Մարդը հրամայում է ալին թոքը

⁴⁹ Գ. Գաբիկեան, նշվ. աշխ., էջ 210:

⁵⁰ Տե՛ս «Բիւրակն», 1900, թիւ 15, էջ 232-233, թիւ 39, էջ 621:

⁵¹ «Բիւրակն», 1899, թիւ 34, էջ 542:

⁵² Տե՛ս նույն տեղը:

⁵³ Ա. Ալպոյաճեան, Պատմութիւն Մալաթիոյ Հայոց, Պէրուօ, 1961, էջ 1149:

⁵⁴ «Բիւրակն», 1900, թիւ 15, էջ 232:

⁵⁵ Տե՛ս «Բիւրակն», 1899, թիւ 31-32, էջ 488:

տանել հետ, բայց նա, մարդուն չլսելով, շարունակում է ճանապարհը: Ծերունին բարկանում է և մոտից մի մախաթ է հանում ու մտցնում այի վրիզը: Այլ դառնում է ջորի և ծերունին յոթ տարի շարունակ բանեցնում է ջորուն: Ջորին շատ է աղաչում ծերունուն իրեն ազատ արձակել, փոխարենը խոստանում է, որ ծերունու յոթը սերունդին չի «կոխի»: Ծերունին, հավատալով այի խոսքին, մախաթը վզից հանում է, և այն անմիջապես աներևութանում է⁵⁶:

Բացի իր հիմնական գործառնությունից՝ այլ ժողովրդական գրույցներում հանդես է գալիս նաև այլ դրսևորումներով: Գողթան գավառում եթե երեխան չէր քնում, ալերով էին վախեցնում, ասելով՝ «Օլը (այլ) ալկալ ա, քուն ըլի»⁵⁷, իսկ Պոլսում սպառնում էին՝ «Ալապուճուկը եկավ, հիմա քեզի ալապուճուկին կուտամ»⁵⁸:

Բուլանըխում ային⁵⁹ պատկերացնում էին որպես մարդու փորից կերակուր քաշող, շնաքաղցի մատնող, երեխաների վրա ազահություն թափող հրեշ, այսինքն՝ նույնացվում էր դովտի⁶⁰ հետ: Դրա համար էլ շատակեր երեխաներին «կերպարանքն ի վեր բաբա չափելով ասում էին. «Օ շ, ա լքն իս քաշի փորիդ» կամ՝ «Ա լք իս, ի նչ իս, չքս կշտանա»⁶¹: Նոր Բայազետում նույնպես «շատակեր» բառին հոմանիշ օգտագործվում էր «այք» կամ «այք կնմանի» արտահայտությունը⁶²:

Շապին-Գարահիսարում «այքու կոխած» կամ «այքու փոխած կը նմանի» ասելով՝ ի նկատի ունեին շատ նիհար, հիվանդոտ ու տգեղ երեխա⁶³:

Երբ մի բան հանկարծ կորչեր, ասում էին՝ «ալոց գալոց» եղավ կամ «ալուգալ» եղավ, որը, անշուշտ, կապվում է այի անվան հետ⁶⁴: Ախալցխայում ալալոց կամ ալալոց-թալալոց ասելով՝ նկատի ունեին «պատահելիք արկած, փորձանք մը, որ գլխուն պիտի գայ»⁶⁵:

Համշենցիների պատկերացմամբ էլ՝ «այլ մի աներևոյթ ոգի է, որ երբեմն գիշերները գալիս նստում է քնած մարդկանց վրա, վրաներն այնպես ծանրանում, որ մարդը տակը չի կարողանում շարժվել: Դրան

⁵⁶ Տե՛ս «Բիւրակն», 1899, թիւ 42, էջ 667-668:

⁵⁷ Ե. Լալայեան, Գողթն // ԱՀ, գ. XII, Թիֆլիս, 1905, էջ 142:

⁵⁸ ՀԳԲ, էջ 53:

⁵⁹ Ըստ Ստ. Մալխասյանցի՝ «ային» հոմանիշ է «շատակեր» բառը՝ «Այս երեխան այլ է: Անկուշտ ես, այլքն է քաշում փորիցդ» (Ստ. Մալխասեանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հ. 1, էջ 19):

⁶⁰ Բուլանըխում «այքի» հետ հիշատակվում է նաև «դովտը», որը գործածվում է ազահ մարդուն բնութագրելիս (տե՛ս Բենսէ, Բուլանըխ կամ Հարք գաւառ // ԱՀ, գ. Զ, Թիֆլիս, 1900, էջ 11): Այրարատից, Շիրակից և Հայաստանի ազգագրական այլ շրջաններից գրառած հայ ժողովրդական հեքիաթներում նույնպես հանդիպում ենք «դովտ» երևակայական հրեշին (տե՛ս ՀԺՀ, հ. I, «Ոսկե քաքուլ տղի հեքիաթը», Եր., 1959, էջ 241-268, ՀԺՀ, հ. II, «Ջան-Փոլադ», Եր., 1959, էջ 50-81 և այլն):

⁶¹ ՀԱԲ, էջ 61:

⁶² Տե՛ս ՀԳԲ, էջ 53:

⁶³ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 53:

⁶⁴ Տե՛ս Բենսէ, Բուլանըխ կամ Հարք գաւառ // ԱՀ, գ. Զ, էջ 11:

⁶⁵ ՀԳԲ, էջ 49-50:

«ալնիստ» են ասում: Այս երևույթից ազատվելու համար պետք է բուժմատը շարժել, պառկած տեղը գլխի տակն էլ «Կիպրիանոս» դնել»⁶⁶: Այստեղ այլ նույնանում է խըպըլիկ⁶⁷ և գաբուս⁶⁸ կոչվող երևակայական էակների հետ, որոնց հիմնական գործառույթներն են քնած ժամանակ մարդու վրա ծանրանալը, մարդուն քնահարամ անելը, մղձավանջի մեջ գցելը: Ալի այս գործառույթները տարածված էին նաև Քղիի ժողովրդական հավատալիքներում: Նրանք կարծում էին, որ «այլ աներևույթ էգ գաճաճներ են, որոնք գիշերը մեծ բազմությամբ կլցվին առավելապես քնացող պատանիներու և երիտասարդներու վրա և կչարչարեն զանոնք խեղդելու աստիճան»⁶⁹: Պարսկահայերի բնութագրմամբ էլ՝ «Ալ կամ այլ ութօրեայ սատակիչ տենդ է որդեժին կանանց: Կերևի թե նախնիք այս տենդն չար էակ մի ճանչցած են»⁷⁰:

Այսպիսով՝ ալն իր գործառութային նշանակությամբ օժտված է չարքերին բնորոշ բոլոր հատկություններով: Ժողովրդական գրույցներում հանդես է գալիս որպես անձնավորված ոգի, ունի արտաքինի հստակ նկարագրություն (օձե մազեր (գորգոնների նման), հրեղեն աչքեր, պղնձե մագիլներ, երկաթե ատամներ, վարազի ժանիքներ և այլն), սեռ (այլ բացառապես իգական սեռի է և հանդես է գալիս տարբեր տարիքի կանանց՝ աղջկա, դեռատի հարսի, բազմազավակ մոր կերպարներով: Միայն ժողովրդական աղոթքներում է, որ այլ հանդիպում է տղամարդու կերպարով՝ «այր մի», կամ իբրև երեխա՝ իր մոր հետ) և զբաղմունք (ծննդկանի թոքի կամ լյարդի գողությունը, կնոջ արգանդում սաղմի ոչնչացումը, նորածնին փոխելը իրենց վտիտ, նիհար ու տգեղ դիվուկի հետ) և այլն: Այլ՝ որպես ծննդկանին ու նորածնին վնասող ոգի, իր չարագործությունները կատարում է ծննդյան պահից սկսած և վտանգ է ներկայացնում վերջիններիս համար մինչև երեխայի քառասունքը լրանալը: Ալերից պաշտպանվելու միջոցը չարահալած հատկանիշ ունեցող իրերի առկայությունն էր ծննդի պահին և հետծննդյան քառասունօրյա շրջանում, որոնց կիրառությունն ու օգտագործումը ուղեկցվում էին որոշակի ծիսական գործողություններով:

Ելնելով մեր քննած նյութերից (առասպելներ, հեքիաթներ, ժողովրդական գրույցներ, աղոթքներ, դաշտային բանահյուսական և ազգագրական նյութեր, ուսումնասիրություններ)՝ փաստում ենք, որ ծննդկան կնոջ և նորածին երեխայի թշնամի համարվող չար ոգիներից մեկի՝ ալի հավատա-

⁶⁶ **Բենսե**, Բուլանըլի կամ Հարք գաւառ // ԱՀ, գ. Զ, էջ 140:

⁶⁷ Տե՛ս **Յ. Ճանիկեան**, նշվ. աշխ., էջ 154-155:

⁶⁸ «Գաբուսն էն է, օր գիշերները կը գաբի (պարկել, ծնկան գալ մէկի վրայ) վըր մարդու բօկին՝ օր գմարդ խեղդէ: Էնվախտ օր Գաբուս կիջնայ վըր քրզի՝ քանի կոնասս գօր տու յէլի, առ զընդրա թօպեդն տար էցկէ (անցուր) կժան բերան, էդ հըմալ օր էրիը՝ Գաբուս կը դառնայ մարդու օրինակ, կեղնի քրզի հեսիը (գերի)» (**Բենսե**, Բուլանըլի կամ Հարք գաւառ // ԱՀ, գ. Զ, էջ 10):

⁶⁹ «Բիւրակն», 1898, թիւ 14, էջ 296:

⁷⁰ **Յ. Ճանիկեան**, նշվ. աշխ., էջ 154:

լիքը ունի հնագույն ակունքներ և լայնորեն տարածված է ոչ միայն Հայաստանի ազգագրական գրեթե բոլոր շրջաններում, այլև քրիստոնյա և մահմեդական շատ ժողովուրդների հավատալիքներում (Իրան, Միջին Ասիա, Կովկաս, Ռուսաստան և այլն): Ամենուր նույնն են կամ չափազանց նման ոգու թե՛ արտաքին նկարագրությունն ու գործառույթները և թե՛ նրանից զգուշանալու կամ պաշտպանվելու միջոցներն ու եղանակները:

Բանալի բառեր – *ալ, ոգի, դև, ծննդկան, նորածին, երկայթյա իրեր, սնահավատական գրույց*

АСМИК ГАЛСТЯН – *Ал в армянских народных суеверных рассказах.* – Речь в статье идёт об одном из духов (*ал*), фигурирующих в армянских народных суеверных сказаниях и поверьях. Он причиняет вред роженицам и новорождённым младенцам. По своему функциональному назначению *Ал* наделён всеми качествами, присущими в народных сказаниях злым духам. Он выступает олицетворённым – с определённой внешностью, полом, занятием и т.п. Истоки этого верования уходят в древнейшие времена, оно было широко распространено не только во всех этнографических районах Армении, но и в верованиях многих христианских и мусульманских народов (Иран, Средняя Азия, Кавказ, Россия и др.). Везде одинаковы либо максимально схожи как внешнее описание и функции духа, так и средства и методы предостережения или защиты от него.

Ключевые слова: *ал, дух, демон, роженица, новорождённый, железные предметы, суеверные рассказы*

HASMIK GALSTYAN – *Al in the Armenian Superstitious Stories.* – This article presents one of the spirits named *al*, who appears in the Armenian folk superstitious stories and beliefs. He harms women in childbirth and newborn children. *Al* was endowed with all qualities, characteristic of evil spirits. In folk stories he acts as a personified spirit, has a certain description of appearance, gender, occupation etc. *Al*'s belief has ancient roots and was widespread not only in all ethnographical regions of Armenia but also in the beliefs of many Christian and Muslim people (Iran, Middle Asia, Caucasus, Russia etc.) The description of appearance and functions of that spirit as well as the methods and ways of caution or protection from him are identical everywhere, or extremely similar.

Key words: *al, spirit, demon, women in childbirth, newborn children, iron items, superstitious stories*